

СІКА ЕДГАРДО,
ТКАЛЕНКО СВІТЛАНА,
ЛЮБАЧІВСЬКА РОКСОЛЯНА¹

Модель інвестиційної безпеки економіки України в євроінтеграційному векторі розвитку

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито теоретико-методологічні засади дослідження основної складової економічної безпеки – інвестиційної, проведений ретроспективний аналіз іноземних та вітчизняних підходів до розуміння сутності інвестиційної безпеки. Акцентовано увагу на зміні парадигми дослідження національної, економічної безпеки та проблематики її складових в умовах глобалізації. Виявлено основні загрози інвестиційної безпеки на сучасному етапі розвитку країн світу. Доведено поліструктурність, складність, унікальність та індивідуальність формування інвестиційної моделі національної економіки, розкриті її особливості та досліджені структурні елементи. Показано активність моделі інвестиційної безпеки національних економік, у якій складові елементи постійно перебувають у динаміці, рушійному стані. Розкрито та розраховано основні індикатори інвестиційної безпеки в Україні, на основі яких доводиться безпечний стан інвестиційної моделі. Показано ефект залучення інвестицій з європейських країн, який має прояв не лише у збільшенні обсягів інвестицій, а й у покращенні взаємодії між Україною та країнами ЄС на основі реалізації Угоди про асоціацію та Угоди про поглиблену вільну торгівлю. Проаналізовано показники ВВП і прямих іноземних інвестицій у національній економіці, обсяг залучених інвестицій у національну економіку з країн ЄС і виявлено уповільнений темп економічного зростання та фактори, які вплинули на таке становище. Зазначено, що Україна має серйозні потреби в інвестиціях та фінансуванні власних потреб, а це вимагає мобілізації значних міжнародних ресурсів для підтримки макроекономічної стабільності. Змодельовано найбільш реалістичний сценарій залучення прямих іноземних інвестицій з країн ЄС на перспективу з урахуванням сучасного стану та етапу розвитку світової економіки. Виявлено та узагальнені кількісні та якісні фактори, які здійснюють вплив на залучення європейських прямих інвестицій, серед яких було виокремлено рівень інфляції, рівень споживання та зовнішній борг, які найбільше впливають на приріст європейських інвестицій й на підставі яких було побудовано модель з використанням пакета E-Views-7. Виявлено фактори, які знижують рівень інвестиційної безпеки та негативно впливають на обсяги залучення європейських інвестицій. Запропоновано заходи, які сприятимуть збільшенню обсягів залучення інвестицій з країн ЄС, та шляхи, які є перспективними напрямками формування моделі національної інвестиційної безпеки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інвестиційна безпека, модель інвестиційної безпеки, поліструктурність, загрози, національна економіка, інституціональність, інфраструктура, ієрархічність, європейські інвестиції, прямі іноземні інвестиції, індикатори інвестиційної безпеки, ефект інвестування, рівень інфляції, рівень споживання, зовнішній борг.

¹ Сіка Едгардо — доктор філософії «Економіки та технологій для сталого розвитку» (Університет Фоджа, Італія), а також доктор філософії «Технологій та інноваційного менеджменту» (SPRU, Великобританія), асистент кафедри економіки в Університеті Фоджа. Сфера наукових інтересів: еволюційний аналіз сталого розвитку з акцентом на фінансові обмеження еко-інноваційних компаній. Електронна адреса: edgardo.sica@unifg.it

Ткаленко Світлана Іванівна — кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри європейської економіки і бізнесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: інвестиційна безпека, європейська інтеграція, іноземне інвестування. Електронна адреса: sv.tkalenko@gmail.com

Любачівська Роксоляна Зіновіївна — кандидат економічних наук, директор Центру міжнародної академічної мобільності ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: біоекономіка, зелена економіка, інвестиції, сталий розвиток, інноваційна політика, високотехнологічні кластери. Електронна адреса: lyana.lubachevskaya@gmail.com

Вступ

У сучасних умовах розвитку світової економіки, що обумовлено глобалізаційними процесами, і як наслідок — призвело до підвищеного рівня взаємозалежності держав, гостро стають у центр уваги питання безпеки, а саме — національної, економічної. З більш активним, а у деяких випадках агресивним впливом глобалізації на національні економіки, змінюються погляди на проблеми забезпечення безпеки та змінюється парадигма економічної безпеки, у тому числі проблематика її складових, зокрема інвестиційної безпеки. Питання про дослідження інвестиційної безпеки обумовлено не лише глобалізацією, а й лібералізацією ринку капіталів і тенденціями руху прямих іноземних інвестицій, які суттєво змінилися з початку ХХІ ст. Звичайно, усі екзогенні та ендогенні фактори, ризики та загрози, які впливають на стан забезпечення безпеки врахувати не можливо, але слід застосовувати заходи з протидії та зменшення їх впливу.

Для підвищення рівня економічного зростання необхідні інвестиції, за умов недостатності власних, як правило, країни залучають іноземні. Україна належить до країн, де існує великий розрив між попитом і пропозицією, а отже, економіка найбільше саме залучає прямі іноземні інвестиції, аніж здійснює інвестування за кордон. Разом з тим прямі іноземні інвестиції мають бути і повинні виступати безпечним фактором для національного економічного зростання. Проблемами інвестиційної безпеки займаються і досліджують ряд іноземних фахівців: тВ. Баз², А. Беван та С. Естрін³, Дж. Гадіс⁴, Дж. Джек-сон⁵ та інші; та вітчизняні фахівці, серед яких варто відмітити дослідження та наукові праці О. Власюка⁶, В. Гейця⁷, Р. Дацківа⁸, В. Любімова⁹, С. Мошенського¹⁰, А. Сухорукова й Ю. Харазішвілі¹¹

² Bath V. Foreign Investment, the National Interest and National Security — Foreign Direct Investment in Australia and China // *Sydney Law Review*, 2012 — pp. 5–34.

³ Bevan A.A., Estrin S. The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies // Centre for Economic Policy Research, London, 2000 — CEPR Discussion — P. 2638

⁴ Gaddis J. Surprise, Security, and the American Experience. — Cambridge: Harvard University Press, 2005 — 160 p.

⁵ James K. Jackson. Foreign Investment and National Security: Economic Considerations, Congressional Research Service, 2013, Apr. 4–29 p.

⁶ Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації. Монографія / за заг. ред. О. С. Власюка — К.: НІСД, 2017 — 384 с.

⁷ Моделирование економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / за ред. В. М. Гейця — Х.: Вид-во «ІН-ЖЕК», 2006. — 240 с.

⁸ Дацків Р. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції — Львів: Центр Європи, 2006 — 160 с.

⁹ Любімов В. І. Поняття та критерії інвестиційної безпеки / В. І. Любімов // Державне управління: удосконалення та розвиток. — [Електронний ресурс] — режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=136>

¹⁰ Мошенський С. Інвестиційна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: поняття, категорії, сутність // *Наука молода*, 2008 — № 10. — С. 166–171.

¹¹ Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави / Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. // *Стратегічні пріоритети*. — 2013. — № 3 (28). — С. 5–15.

та інших. Усі фахівці, вчені, як правило, розглядають складові інвестиційної безпеки, проводять розрахунки інтегрального показника та приділяють увагу взаємозв'язку прямих іноземних інвестицій та економічного зростання в приймаючих країнах. Недостатньо висвітленими залишилися питання впливу екзогенних та ендегенних факторів на залучення інвестицій у моделі інвестиційної безпеки в контексті євроінтеграційного вектора розвитку та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Метою статті є дослідження особливостей формування моделі інвестиційної безпеки національної економіки та впливу факторів на обсяги залучення європейських інвестицій для подальшого безпечного економічного розвитку.

Основні засади дослідження проблем інвестиційної безпеки

Досліджуючи проблеми інвестиційної безпеки, нами було проведено ретроспективний аналіз різноманітних підходів до розуміння сутності економічної та інвестиційної безпеки серед іноземних, пострадянських і вітчизняних фахівців, що дало можливість акцентувати увагу на тому, що у новому тисячолітті, в умовах динамічних глобалізаційних процесів використовують «нове / сучасне» поняття «економічна безпека, що зумовлено появою та використанням нових елементів у методології дослідження. Складовою частиною економічної безпеки виступає інвестиційна, яка стала активною та найбільш досліджуваною зі зростанням руху капіталів на світовому ринку. Змінилися методологічні засади дослідження економічної безпеки та підходи до її складових.

У Національному інституті стратегічних досліджень під категорією «інвестиційна безпека» розглядають рівень інвестування економіки, що сприятиме забезпеченню розширеного відтворення, реструктуризації та технологічного переозброєння¹². Вітчизняний учений С. Мошенський під інвестиційною безпекою розуміє «змогу оптимально задовольняти поточні потреби економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання та повернення коштів, які інвестуються, а також досягнення оптимального співвідношення між розмірами іноземних інвестицій у країну і вітчизняних — закордон, підтримання позитивного національного платіжного балансу»¹³. А. Мещеряков та Л. Новікова у своєму

¹² *Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України* / За ред. А. І. Сухокурова. — К.: НІПМБ, 2003. — 64 с.

¹³ *Мошенський С.* Інвестиційна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: поняття, категорії, сутність // *Наука молода*, 2008 — № 10. — С. 166–171.

дослідженні розкривають дане поняття через інвестиційний процес у певному стані інвестиційної сфери, «за якого економіки здатна зберігати й підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку і соціально-економічної стабільності країни, зростання конкурентоспроможності її економіки та добробуту населення»¹⁴. О. Юркевич досліджує інвестиційну безпеку через «захищеність інтересів у сфері інвестування..., яка забезпечується створенням належних умов для формування інвестиційних ресурсів та їх ефективним використанням»¹⁵. Узагальнюючи дане поняття «інвестиційна безпека», зазначимо, що інвестиційна безпека розглядається по-перше, як певний рівень інвестування економіки, як потреба в іноземних інвестиціях; по-друге, як стан інвестиційної сфери; по-третє, як властивість інвестиційної системи; і по-четверте, як стійкий економічний розвиток, який призводить до зростання конкурентоспроможності національної економіки. Отже, інвестиційна безпека є складним поняттям, яке повинно включати сучасні методологічні підходи до формування інвестиційної системи загалом, сучасні тенденції глобалізаційного розвитку, враховувати динамічний вплив іноземних інвестицій на економіки країн та особливості формування привабливого інвестиційного середовища для країн, які мають потребу в іноземних інвестиціях.

Проблеми забезпечення інвестиційної безпеки повинні містити три основні підходи до них, і які підлягають вирішенню: по-перше, проблеми інвестиційної діяльності; по-друге, проблеми інвестиційної сфери; і по-третє, проблеми механізму залучення і реалізації та ефективного використання іноземних інвестицій. Сьогоднішні загрози національній, економічній, інвестиційній безпеці більшість фахівців розглядають як виклики державам. До основних таких загроз в інвестиційній безпеці слід віднести іноземні інвестиції, які¹⁶:

- ✓ загрожують суверенітету та незалежності держав;
- ✓ можуть перешкоджати виробництву матеріалів, технологій та ін. у сфері військово-промислового комплексу;
- ✓ несвоєчасно надходять у пріоритетні сектори, які вимагають безперервності інвестиційних операцій;
- ✓ не поважають верховенств права та демократій у приймаючій країні;
- ✓ пов'язані зі злочинною діяльністю;

¹⁴ Мещеряков А.А., Новікова Л.Ф. Інвестиційна безпека держави / А.А. Мещеряков, Л.Ф. Новікова // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. — 2013. — № 2. — С. 23–29.

¹⁵ Юркевич О.М. Оцінка рівня інвестиційної безпеки в Україні / О.М. Юркевич // Міжнародна економічна політика: наук. журнал / К.:КНЕУ, 2012. — Спец. вип.: у 2 ч. — Ч. 2. — С. 402–407.

¹⁶ Wehrle, F. and J. Pohl. Investment Policies Related to National Security: A Survey of Country Practices — OECD: Working Papers on International Investment — Publishing, Paris — 2016 — № 02 — 80 p.

- ✓ спрямовані на відмивання капіталу;
- ✓ здійснюють негативний вплив на природні ресурси приймаючої національної економіки.

Незважаючи на загрози, економічне зростання та активізація національної економіки вимагає задоволення критичної потреби у збільшенні інвестиційних потоків з урахуванням безпечного економічного розвитку. Динаміка та обсяги залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) впливають на рівень інвестиційної активності, і як наслідок — економічного росту. Саме протягом останньої чверті минулого століття майже усі держави світу поступово відкривалися до іноземних інвестицій, і приймаючі країни, як правило, мали позитивний ефект. Іноземні інвестиції сприяли їх економічному росту і розвитку, створювали робочі місця і загалом підвищували добробут.

Отже, головним завданням для національних економік, держав є баланс між залученими іноземними інвестиціями та інвестиційною безпекою. Політика має бути такою, яка б створювала належні умови для забезпечення національної безпеки та сприяла залученню й ефективному використанню іноземних інвестицій.

Модель інвестиційної безпеки національної економіки

Для кожної держави побудова моделі інвестиційної безпеки національної економіки є унікальною та індивідуальною, яка перебуває у площині реалізації національної інвестиційної політики з урахуванням національних інтересів. Останні є рушійною силою економічного розвитку країн, основою консенсусу, найсильнішим фактором мобілізації суспільства та засобом реалізації його потенціалу. Згідно з ученням школи політичного реалізму національні інтереси є причиною міжнародних відносин як таких¹⁷. Реалізація та захист національних економічних інтересів і є змістом забезпечення економічної та її складової інвестиційної безпеки.

Модель інвестиційної безпеки національної економіки розглядаємо як поліструктурну і складну, в якій:

по-перше, певний стан, характеристика інвестиційної безпеки повинні бути таким, щоб (а) протидіяти існуючим загрозам (тобто сукупності тих умов і факторів, які сприяють реалізації небезпек для економіки); (б) мати змогу протистояти ризикам (а саме — збиткам у будь-якій формі, що мають імовірнісний характер);

по-друге, на забезпечення відповідного стану інвестиційної безпеки впливає (а) відповідний моніторинг, який проводиться на основі оцінки основних індикаторів і означає попередження щодо негативних явищ і не-

¹⁷ Ресурси та моделі глобального економічного розвитку: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Д.Г. Лук'яненко та А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2011 — 703 с. // Ткаленко С.І. Європейський інтеграційний вектор України в системі національної економічної безпеки — С. 400–415.

безпеки; (б) аналіз і моделювання, що проводиться на основі визначення оцінки рівня інвестиційної безпеки відповідно до порогових значень;

по-третє, прийнятна, належна характеристика інвестиційної безпеки формується за допомогою (а) сприятливого клімату (інвестиційної привабливості), що оцінює привабливість інвестиційного середовища; (б) інвестиційної активності, що розглядається через оцінку рівня інвестування в країні; (в) економічного зростання, що аналізується через макроекономічні показники розвитку національної економіки.

Модель інвестиційної безпеки обумовлена багатофакторністю процесів і взаємозв'язком її елементів; відсутністю достатньої кількісної інформації щодо динаміки процесів, що у свою чергу примушує переходити до якісного аналізу процесів; мінливістю та швидкістю змін процесів у часі тощо. Елементами моделі інвестиційної безпеки є рівень безпечності, забезпечення правового регулювання в інвестиційній сфері, сприятливий інвестиційний клімат та інвестиційна інфраструктура, надання гарантій іноземним інвесторам, визначення пріоритетних галузей інвестування, стимулюючі заходи із залучення іноземних інвестицій, державний моніторинг і регулювання інвестиційного процесу, позитивний імідж держави, активність держави у сфері інвестиційної діяльності щодо залучення іноземних інвестицій.

В сучасних умовах у моделі інвестиційної безпеки національної економіки поліструктурність означає взаємопереплетіння якісних підсистем, які утворені економічними, соціальними, інституційними, інфраструктурними та іншими ієрархічними структурами; це означає, що модель інвестиційної безпеки представлена сукупною множинністю елементів, які, з одного боку, взаємопов'язані та здійснюють вплив один на одного, а з другого боку, є незалежними. Парадигмальну поліструктурність інвестиційної безпеки вважаємо відносно новим і динамічним сектором безпеки держави з великою кількістю якісних і кількісних елементів, які відрізняються за своїми властивостями, функціональним призначенням, складною внутрішньою структурою та являють собою єдине ціле (модель).

Парадигмальну поліструктурну модель інвестиційної безпеки національної економіки слід віднести до класу активних систем, оскільки усі її складові елементи постійно перебувають у динаміці, й дана модель не має сталого значення. Активність моделі інвестиційної безпеки має прояв у послідовному переході з одного гармонійного стану в інший гармонійний стан через певні проміжки часу, які характеризуються дисгармонійним станом. У такому гармонійному стані, в середині моделі інвестиційної безпеки спостерігаємо тиск між складовими елементами, на які здійснюють вплив як екзогенні, так й ендогенні фактори, що приводять у рух усю систему. Те, як елементи інвестиційної безпеки реагують на тиск, так й швидко відбувається зміна «гармонійного» стану, тобто зміна значення інтегрального індикатора інвестиційної безпеки.

Основні індикатори моделі інвестиційної безпеки економіки України розраховані авторами і подані у табл. 1. Проведений аналіз більшості показників засвідчує безпечний рівень подальшого економічного розвитку, що обумовлено величезною недостатністю залучених іноземних інвестицій до національної економіки. Причинами такої недостатності, слід зазначити, є неефективне проведення реформ в Україні, наявність високих ризиків для іноземних інвесторів, як у політичному, так і в економічному середовищах.

Таблиця 1

**ІНДИКАТОРИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ,
2007–2017 рр.^{18; 19}**

Порогові значення	Притік ПІІ за останній рік		Притік ПІІ за останні три роки		Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, %	Відношення ПІІ до ВВП, %
	Відношення чистого приросту ПІІ до ВВП, %	Притік ПІІ на кількість мешканців	Відношення чистого приросту ПІІ за останні 3 роки до ВВП, %	Притік ПІІ за останні 3 роки на душу населення		
	не менше як 5–10%	не менше як 500 дол. США			не менше як 25%	
2007	5,3	634,0	4,3	136,2	1,7	14,5
2008	3,8	769,9	4,4	179,7	1,3	15,7
2009	2,1	845,8	3,7	99,6	1,3	29,0
2010	2,7	988,5	2,9	88,2	4,1	27,6
2011	3	1054,7	2,6	96,3	3,6	26,8
2012	2,7	1133,9	2,8	112,1	2,9	26,4
2013	2,6	1180,3	2,8	115,8	2,9	27,1
2014	2,6	897,0	2,6	77,4	1,8	40,2
2015	3,1	854,7	2,8	59,5	4,1	44,7
2016	3,1	916,7	2,9	64,1	4,7	38,7
2017	2,3	918,9	2,8	74,6	1,7	34,9

¹⁸ Ткаленко С.І. Тенденції світового ринку прямих іноземних інвестицій та їх вплив на інвестиційну безпеку України // Науковий вісник Державної академії статистики, обліку та аудиту. — 2010. — № 1 (26) — С. 57–63.

¹⁹ Складено і розраховано авторами за: Національний банк України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: // www.bank.gov.ua, Державна служба статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: // www.ukrstat.gov.ua, The World Bank [Electronic resource] — Access Mode: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS>

Характеризуючи динаміку притоку іноземних інвестицій за дане десятиліття (у відношенні до ВВП та на душу населення) з 2007 р. цей показник погіршився, що було обумовлено впливом світової фінансової кризи, повільними кроками з виходу з даної ситуації та слабким орієнтиром на економічне зростання, економіко-політичною ситуацією в країні в останні роки. Разом з тим з 2009 р. динаміка загального обсягу ПІІ до ВВП, яка за пороговим значенням має бути не менше як 25 %, досягла такого значення і до сьогодні перебуває у межах 29–45 %, це спричинено не стільки збільшенням обсягів залучення іноземних інвестицій (хоча в абсолютному значенні спостерігається їх відтік), скільки суттєвим зменшенням ВВП (зокрема через проведення АТО на території країни) та уповільненням економічного зростання загалом.

Індикатор динаміки іноземних інвестицій у країну на душу населення має кращий показник. Загальноприйнятий встановлений нижній поріг на рівні 500 дол. США на душу населення був перевищений ще у 2006 р., й за останнє десятиліття утримується на такому мінімально зазначеному рівні. Звичайно порівнювати такий індикатор із розвиненими економіками не слід, оскільки його значення є вкрай низьким, але прагнути до його зростання необхідно.

Індикатор щодо відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП за останні десять років є незадовільним і значно нижче встановленого порогового значення, що засвідчує повне моральне застарівання устаткування та основних фондів, технологічне застарівання, яке призводить до неефективного використання ресурсів, наявного потенціалу, зниження конкурентоспроможності національних товарів і країни загалом.

Незадовільний рівень індикаторів інвестиційної безпеки перешкоджає економічному розвитку. Більш того, вважаємо, що зростання національної економіки в більшій мірі залежить саме від обсягу та ефективності використання залучених прямих іноземних інвестицій в основний капітал. Отже, загрозою інвестиційної безпеки є недостатній обсяг інвестицій в реальний сектор економіки. Таке становище передбачає у першу чергу сприяння формуванню сприятливого інвестиційного клімату та інвестиційного середовища.

Ідентифікація ефекту впливу європейських ПІІ на економічний розвиток України

Накопичення інвестиційних ресурсів, їх ефективне використання прямо і безпосередньо впливають на економічне зростання будь-якої національної економіки, а також визначають у майбутньому тенденції економічного розвитку. Разом з тим слід ураховувати те, що інвестиції повинні реалізовуватися в ефективних формах, спрямовуватися на

перспективні напрямки економічного розвитку, перспективні галузі, сектори економіки, враховуючи національні інтереси. Неефективне використання інвестицій призводитиме до протилежних тенденцій: реалізація інвестицій у галузі, які найшвидше призводять до отримання прибутку для інвесторів (національні інтереси щодо таких галузей не завжди збігаються з інтересами іноземних інвесторів), відтік іноземного капіталу з країни, і як наслідок — зменшення ВВП, падіння обсягів виробництва, уповільнення економічного зростання (або загалом падіння економічного зросту). Отже, ефективність використання прямих іноземних інвестицій з урахуванням євроінтеграційного вектора розвитку економіки України, тобто з країн ЄС не лише сприятиме економічному зростанню, а й вестиме загалом до отримання синергетичного ефекту, що має прояв не лише у збільшенні обсягу залучених європейських інвестицій, а й у покращенні взаємодії між суб'єктами країн відповідно до особливостей реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і Угоди про поглиблену вільну торгівлю.

Проведені нами емпіричні дослідження показали взаємозв'язок між зростанням/приростом іноземних інвестицій та економічним зростанням. Статистика засвідчує на сьогодні повільне економічне зростання в національній економіці (рис. 1). Уповільнення темпів економічного піднесення, звісно, обумовлено у першу чергу економіко-політичною ситуацією в Україні, модернізаційними процесами в економіці, проведенням подальших реформ.

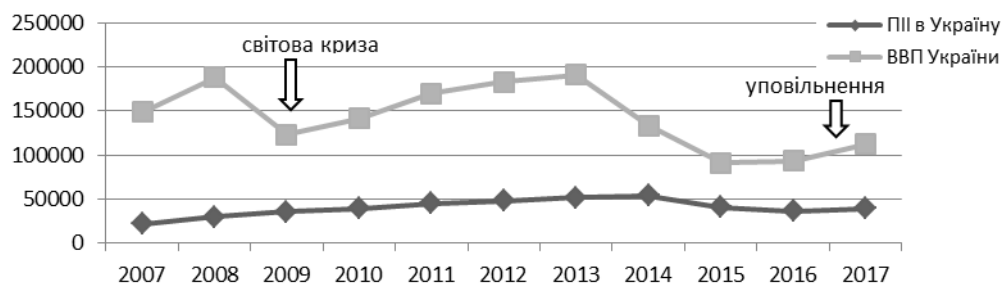

Рис. 1. Показники ВВП і ПІІ в Україну за останнє десятиліття, млн дол. США²⁰

Залучення інвестицій з країн Європейського Союзу відбувається ще з часів набуття незалежності України. Починаючи з 2004 р. спостерігалось суттєве щорічне зростання залучених обсягів європейських інвестицій, але після світової фінансової кризи 2007–2008 рр. залучення інвестицій з країн ЄС в абсолютному виразі до 2014 р.

²⁰ Складено авторами за даними: Державна служба статистики України — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.01.2018)

зростало, а після суттєво зменшилося, зменшився і відносний показник країн ЄС у загальному обсязі інвестицій (табл. 2). На таку тенденцію вплинуло проведення антитерористичної операції на території України, й більш того — відтік інвестицій до країн ЄС в умовах нестабільної та невизначеної політико-економічної ситуації суттєво збільшився.

Таблиця 2

**РУХ ІНВЕСТИЦІЙ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ ЄС,
млн дол. США²¹**

Рік	Прямі інвестиції в Україну,	Прямі інвестиції з України
	% країн ЄС у загальному обсязі залучених інвестицій	
2007	92,2	95,6
2008	95,4	95,9
2009	88,5	94,9
2010	80,9	94,9
2011	81,5	94,9
2012	81,5	94,4
2013	79,6	93,6
2014	76,4	92,4
2015	76,2	95,1
2016	73,0	96,8
2017	66,9	96,4

На рис. 2 показано обсяги та тенденція залучення іноземних інвестицій з країн ЄС у національну економіку. Сьогодні загальний обсяг залучення європейських інвестицій знаходиться на рівні 2008 р. Незважаючи на такий спад, вважаємо перспективним і реальним сценарієм зростання їх рівня до 2020 року. З метою визначення перспектив щодо залучення прямих іноземних інвестицій з країн ЄС нами був зроблений підбір емпіричної функції на основі проведеного аналізу

²¹ Складена автором за даними: Державна служба статистики України — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 24.01.2018)

п'яти функцій (лінійна, поліноміальна, експоненціальна, степенева, логарифмічна).

Для прогнозування ліній тренду та виявлення реалістичного сценарію ми використали лінійну функцію, в якій коефіцієнт достовірності дорівнює 72 % (що означає хорошу якість). Отже, результати прогнозу є прийнятними, прогнозовані дані наведені у табл. 3. Загалом на найближчі роки до 2020 р., як наш прогноз, так і прогноз від міжнародних експертів щодо залучення європейських інвестицій є позитивним, але він передбачає подальше формування привабливого інвестиційного середовища.

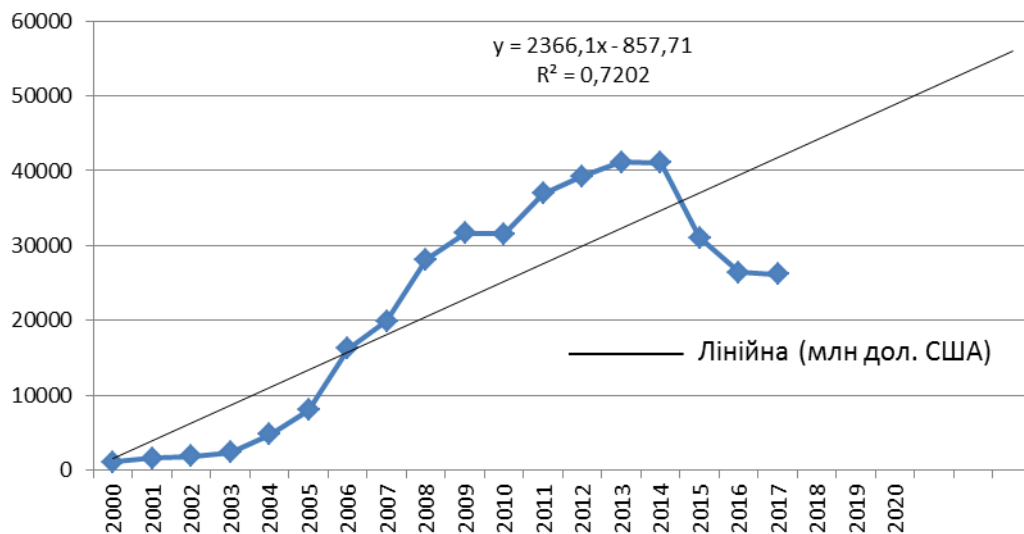

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції з країн ЄС та прогноз на 2018–2020 рр., млн дол. США²²

Серед значимих факторів, які впливають на процес залучення іноземних інвестицій, є економічне зростання в країні (якщо економіка перебуває на підйомі, це є позитивним сигналом для іноземних інвесторів), а також показники інфляції та процентної ставки, зовнішній борг і зовнішня торгівля. Крім таких кількісних факторів на обсяг залучених іноземних інвестицій впливають і якісні, зокрема, до них варто віднести інвестиційну систему, інвестиційний клімат і середовище, розвинений фінансовий ринок і фінансову структуру.

²² Складено авторами.

Таблиця 3

**РЕАЛІСТИЧНИЙ СЦЕНАРІЙ ЗАЛУЧЕННЯ ПІІ З КРАЇН ЄС,
2018–2020 рр., млрд дол. США²³**

Рік	Умовний час, t	млн. дол. США	Реалістичний прогноз, R ² = 0,7202
2000	1	1091,2	-
2001	2	1565,4	-
2002	3	1868,9	-
2004	4	2345,1	-
2005	5	4739,7	-
2006	6	7997,8	-
2007	7	16254,6	-
2008	8	19912,4	-
2009	9	28175,4	-
2010	10	31608,5	-
2011	11	31538,4	-
2012	12	36969,1	-
2013	13	39268,9	-
2014	14	41132,3	-
2015	15	41032,8	-
2016	16	31046,9	-
2017	17	26405,6	-
2018	18	—	44098,19
2019	19	—	46464,29
2020	20	—	48830,39
2021	21	—	51196,49
Зміни за 21 рік, у 2021 р. порівняно з 2000 р.			+33%

²³ Розраховано авторами.

Провівши аналіз вищезазначених кількісних факторів, які впливають на обсяг залучених європейських інвестицій, а саме на приріст, ми використали в побудові моделі найбільш значимі з них. Побудова моделі впливу найбільш суттєвих факторів на приріст європейських інвестицій (ПІ) проводився за допомогою пакета E-Views-7. До таких факторів ми віднесли рівень інфляції (PI), рівень споживання (PC) та зовнішній борг (ЗБ). Авторами була побудована кореляційна матриця (табл. 4), а також наведені результати багатфакторної регресії (табл. 5).

Таблиця 4

МАТРИЦЯ КОЕФІЦІЕНТІВ КОРЕЛЯЦІЇ²⁴

Фактори	ПІ	PI	PC	ЗБ
ПІ	1,000000	-0,602598	0,013127	-0,903142
PI	-0,602598	1,000000	-0,700216	0,765968
PC	0,013127	-0,700216	1,000000	-0,225516
ЗБ	-0,903142	0,765968	-0,225516	1,000000

Таблиця 5

РЕЗУЛЬТАТИ БАГАТОФАКТОРНОЇ РЕГРЕСІЇ ПРИРОСТУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІ²⁵

Залежна змінна – приріст європейських інвестицій
 Використаний метод – метод найменших квадратів
 Кількість використаних спостережень – 12 (2012–2017 рр.)

Змінна, фактор	Коефіцієнт	Стандартна помилка	t-Статистика	Ймовірність
PI	-0,112527	0,312814	-0,359727	0,7284
PC	-0,437563	0,401566	-1,089642	0,3076
ЗБ	-0,448361	0,147870	-3,032127	0,0163
C	42,48693	10,84444	3,917855	0,0044
R-squared	0,856244	Mean dependent var		-5,316667
Adjusted R-squared	0,802335	S.D. dependent var		11,65479
S.E. of regression	5,181664	Akaike info criterion		6,389331
Sum squared resid	214,7971	Schwarz criterion		6,550966
Log likelihood	-34,33599	Hannan-Quinn criter.		6,329488
F-statistic	15,88326	Durbin-Watson stat		2,028412
Prob (F-statistic)	0,000989			

²⁴ Складено авторами.

²⁵ Складено авторами.

Кореляційна матриця пояснює взаємозв'язок між обраними нами змінними РІ, РС, ЗБ: сильна від'ємна кореляція між зовнішнім боргом, рівнем інфляції та приростом європейських інвестицій, мала позитивна кореляція між рівнем споживання та приростом європейських інвестицій. У дійсності маємо досить прийнятний результат кореляції, який підтверджує вдалість побудованої моделі.

Щодо вимог якості факторів визначаємося на рівні 5–10 % значимості. Отже, маємо одночасно той факт, що усі обрані нами змінні (фактори) регресійного рівняння не дорівнюють нулю; $R^2 = 85,6\%$, що означає те, наскільки відібрані нами критерії пояснюють зміни приросту інвестицій; R^2 відноситься до першої групи значення коефіцієнту детермінації, що означає високу якість; ймовірність прийняття нульової гіпотези близька до нуля; критерій Дарбіна–Уотсона 2,02 означає відсутність автокореляції. Дана модель була перевірена на наявність у ній автокореляції, що було зроблено за допомогою тесту Бреуша–Годфрі, який і підтвердив те, що автокореляція відсутня, ймовірність прийняття нульової гіпотези — 17,3 %. Також модель була перевірена на гетероскедастичність (за умов її наявності висновки обраних змінних / факторів моделі, а також обрані інтервали довіри та відносна перевірка статистичної гіпотези щодо впливу змінних на приріст європейських інвестицій може бути хибною). Перевірка моделі на гетероскедастичність була проведена за допомогою таких тестів, як Уайту, Бреуша–Пагона–Годфрі, Глейзера, Харві; їх результати наведено у табл. 6.

Таблиця 6

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕСТІВ НА ГЕТЕРОСКЕДАСТИЧНІСТЬ²⁶

Тести	F-statistic	Prob. F	Obs* R-squared	Prob. Chi-Square	Scaled explained SS
Уайту	199,7311	(9,2) 0,0050	11,98666	(9) 0,2141	5,097927
Бреуша–Пагона–Годфрі	0,487015	(3,8) 0,7007	1,853129	(3) 0,6034	0,788136
Глейзера	0,869014	(3,8) 0,4960	2,949410	(3) 0,3995	2,291054
Харві	1,576804	(3,8) 0,2693	4,459003	(3) 0,2160	3,866194

За тестом Уайту, значимість регресії становить 21 %; за тестом Глейзера значимість регресії на рівні F-statistic = 50 % і $R^2 = 40\%$; за тестом Бреуша–Пагона–Годфрі — на рівні F-statistic = 70 % і $R^2 = 60\%$; за тестом Харві — на рівні F-statistic = 27 % і $R^2 = 22\%$; за тестом АРЧ значимість регресії на рівні F-statistic = 43 % і $R^2 = 77\%$ — тобто

²⁶ Складено авторами.

усі тести підтверджують відсутність гетероскедастичності. Більшість коефіцієнтів детермінації належать до першої і другої груп, що слід тлумачити як високу і хорошу якість обраних змінних, які пояснюють високий вплив обраних макроекономічних факторів на приріст європейських інвестицій у національній економіці. Отже, це підтверджує те, що маємо право прийняти нульову гіпотезу.

Також проведена перевірка даної моделі на наявність кореляції між обраними змінними (рис. 3). У процесі проведеного аналізу залежності між обраними нами трьома змінними/факторами — РІ (на рис. СРІ), РС (СО), ЗБ (ЕД) застосовують діаграму розсіювання. Така діаграма наочно показує, наскільки змінні можуть бути тісно взаємопов'язані; сукупність таких точок утворює «хмару». Чим більш розкидані точки обраних змінних — рівень інфляція, рівень споживання, зовнішній борг, тим менше взаємозалежними змінні є. У нашому випадку точки обраних змінних розкидані досить широко, а отже, стверджуємо, що існує слабкий зв'язок між змінними, тобто відсутній у нашій моделі нульовий тип кореляції.

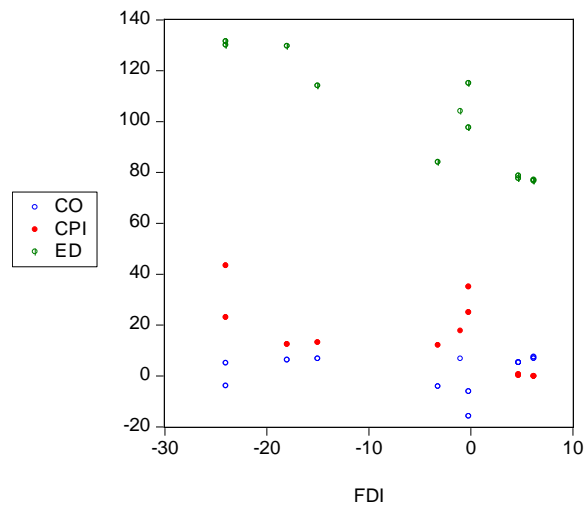

Рис. 3. Діаграма розсіювання змінних (РС, РІ, ЗБ), які пояснюють приріст європейських інвестицій у національну економіку²⁷

Здійснена перевірка моделі на пояснювальну здатність, оскільки побудована модель повинна досить точно відображати приріст європейських інвестицій за допомогою обраних незалежних змінних / факторів. Змодельовані значення досить чітко відобразили дійсні значення, а отже, модель можемо вважати повністю прийнятною, з достат-

²⁷ Складено авторами.

ньо високою пояснювальною здатністю. Таким чином, маємо рівняння, яке є статистично значимим і показує модель залежності приросту європейських інвестицій від рівня інфляції, рівня споживання і зовнішнього боргу, та має вигляд:

$$\Delta\Pi = -0,11252 \times \text{PI} - 0,43756 \times \text{PC} - 0,44836 \times \text{ЗБ} + 42,48693. \quad (1)$$

Дану модель пояснюємо у такий спосіб:

– зростання рівня інфляції на 1 % призводить до зменшенню приросту європейських інвестицій на 11 %, що означає підвищення рівня ризикованості інвестицій в умовах зростання інфляційних процесів. Зниження та стабілізація рівня інфляції, як правило, веде до збільшення приросту європейських інвестицій;

– зростання рівня споживання на 1 % призводить до зменшенню приросту європейських інвестицій на 43 %, і показує те, що схильність до споживання спричинює зменшення заощаджень, і, відповідно, зменшуються наявні інвестиції та їх обсяги залучення. Існує прямий зв'язок між інвестиціями та схильністю до споживання, граничною ефективністю капіталу і нормою відсотка;

– зростання рівня зовнішнього боргу є ризиком для приймаючої країни, оскільки існує ймовірність того, що позикова сума піде на покриття проблем у бюджеті, а не на ефективне використання інвестицій, у першу чергу в реальному секторі. Отже, зростання рівня зовнішнього боргу на 1 % зменшує приріст європейських прямих іноземних інвестицій на 44 %.

Висновки

Актуальність досліджуваної проблематики пов'язана з тим, що у XXI ст. в умовах динамічного розвитку глобалізаційних процесів змінилася парадигма економічної безпеки, що дозволило використовувати новий і сучасний підхід у дослідженні її складових, й зокрема інвестиційної безпеки, яка є складним поняттям і вимагає сучасних методологічних підходів до її тлумачення і розуміння. Однак, до розкриття сутності поняття «інвестиційної безпеки» вчені та фахівці підходять по-різному, єдиного розуміння не має. Узагальнюючи досліджене поняття інвестиційної безпеки, з одного боку, слід виокремити чотири підходи, за допомогою яких розкривається її сутність — як рівень інвестування, як стан інвестиційної сфери, як властивість інвестиційної системи, як стійкий економічний розвиток, з другого боку, інвестиційна безпека пов'язана з обсягами залучених прямих іноземних інвестицій, які безпосередньо впливають на економічний розвиток. Основним завданням для національної економіки є дотримання балансу між інвестиційною безпекою як складовою економічної, та обсягами залучених іноземних інвестицій, які визначатимуть стійкий

економічний розвиток і сприятимуть підвищенню рівня міжнародної конкурентоспроможності держави.

Кожній національній економіці притаманна індивідуальна й унікальна модель інвестиційної безпеки з визначеними кількісними та якісними індикаторами. Дана модель у приймаючих країнах повинна відповідати національним економічним інтересам. Така модель обумовлена взаємозв'язком її структурних елементів та багатofакторністю процесів, які відбуваються всередині; і є поліструктурною, що означає взаємопереплетіння всіх її підсистем, які утворені різноманітними структурами. Найчіткіше поліструктурність моделі інвестиційної безпеки можна показати за допомогою побудови когнітивних карт, що є наступним і більш поглибленим етапом розгляду даної проблематики.

Проведений нами аналіз інтегрального показника інвестиційної безпеки показав безпечний рівень економічного розвитку України. З одного боку, це є позитивним фактом, з другого – негативним, оскільки в національній економіці недостатньо власних ресурсів для подальшого стійкого зростання, й не на належному рівні залучаються прямі іноземні інвестиції, зокрема з країн ЄС, ураховуючи євроінтеграційний вектор розвитку. Невеликі обсяги залучених європейських інвестицій можна пояснити такими причинами: нестабільна соціально-економічна та політико-економічна ситуація в країні починаючи з 2014 р., що мала негативний вплив і, більш того, призвела до відтоку капіталу; неефективність правового забезпечення та подальші повільні темпи проведення реформ; відсутність визначеності пріоритетних галузей інвестування; відсутність належного моніторингу і регулювання інвестиційного процесу; недостатньо сприятливе інвестиційне середовище для іноземних та європейських інвесторів, що також стало каталізатором такого рівня залучення інвестицій.

Досліджуючи тривалий час дану проблематику, слід зазначити, що в національній економіці відбувається диспропорційний розподіл інвестицій, й не завжди інтереси іноземних інвесторів збігаються з національними інтересами, й більш того такі іноземні інвестиції можуть нести загрози безпечного подальшого економічного розвитку. Загалом залучення іноземних інвестицій є тривалим процесом, але він має бути прозорим і відповідати сучасним національним інтересам у контексті реалізації загальнодержавної стратегії економічного розвитку. Загалом за допомогою інвестицій, як власних, так і залучених, відбувається стимулювання економічного стійкого зростання, більш того, вони зменшують рівень безробіття в країні, приносять новітні технології, ноу-хау, передовий управлінський досвід, сприяють інноваційному розвитку, підвищують конкурентоспроможність національних товарів і країни загалом. Отже, для збільшення обсягів залучення

європейських інвестицій авторами запропоновано сформувати сприятливе інвестиційне середовище, інвестиційний клімат, сприятливе бізнес середовище; дієвий та ефективно діючий інвестиційний ринок; сприяти підвищенню рівня ефективності співпраці з європейськими інвесторами; стимулювати інвестиційну діяльність використовуючи різноманітні інструменти; ефективніше використовувати наявний інвестиційний потенціал. Тобто, перспективним напрямом формування моделі національної інвестиційної безпеки є три основні складові: по-перше, привабливе, комфортне середовище для європейського бізнесу, інвесторів та зацікавлених стейкхолдерів; по-друге, сучасна інвестиційна інфраструктура; по-третє, модернізація інвестиційної сфери.

Список літератури

1. *Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації*. Монографія / за заг. ред. О. С. Власюка — К.: НІСД, 2017 — 384 с.
2. *Дацків Р.* Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції — Львів: Центр Європи, 2006 — 160 с.
3. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: // www.ukrstat.gov.ua
4. *Любимов В. І.* Поняття та критерії інвестиційної безпеки [Електронний ресурс] / В. І. Любимов // Державне управління: удосконалення та розвиток. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=136>
5. *Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України* / За ред. А. І. Сухорукова. — К.: НІПМБ, 2003. — 64 с.
6. *Мещеряков А.А., Новікова Л.Ф.* Інвестиційна безпека держави / А.А. Мещеряков, Л.Ф. Новікова // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. — 2013. — № 2. — С. 23–29.
7. *Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство*: монографія / за ред. В. М. Гейця — Х.: Вид-во «ІН-ЖЕК», 2006. — 240 с.
8. *Мошенський С.* Інвестиційна безпека в системі забезпечення економічної безпеки держави: поняття, категорії, сутність // Наука молода, 2008 — № 10. — С. 166–171.
9. *Національний банк України* [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: // www.bank.gov.ua
10. *Ресурси та моделі глобального економічного розвитку*: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Д.Г. Лук'яненко та А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2011 — 703 с. // Ткаленко С.І. Європейський інтеграційний вектор України в системі національної економічної безпеки — С. 400–415.
11. *Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М.* Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави / Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. // Стратегічні пріоритети. — 2013. — №3 (28). — С. 5–15.

12. *Ткаленко С.І.* Тенденції світового ринку прямих іноземних інвестицій та їх вплив на інвестиційну безпеку України // Науковий вісник Державної академії статистики, обліку та аудиту. — 2010. — №1 (26) — с. 57–63.

13. *Юркевич О.М.* Оцінка рівня інвестиційної безпеки в Україні / О.М. Юркевич // Міжнародна економічна політика: наук. журнал / К.:КНЕУ, 2012. — Спец. вип.: у 2 ч. — Ч. 2. — С. 402–407.

14. *Bath V.* Foreign Investment, the National Interest and National Security — Foreign Direct Investment in Australia and China // Sydney Law Review, 2012 — 5–34 pp.

15. *Bevan A.A., Estrin S.* The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies // Centre for Economic Policy Research, London, 2000 — CEPR Discussion — Paper 2638.

16. *Gaddis J.* Surprise, Security and the American Experience. — Cambridge: Harvard University Press, 2005 — 160 p.

17. *James K. Jackson.* Foreign Investment and National Security: Economic Considerations, Congressional Research Service, 2013, Apr. 4-29 p.

18. The World Bank [Electronic resource] — Access Mode: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS>

19. *Wehrle, F. and J. Pohl* Investment Policies Related to National Security: A Survey of Country Practices — OECD: Working Papers on International Investment — Publishing, Paris — 2016 — №02 — 80 p.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2019.